

Négyesy László. Magyar verstan középiskolai segédkönyvül s magánhasználatra. Budapest, 1886. Franklin t. (N. 8-r. 112 l.) 70 kr.

Niior András. Gallicismusok és synonymák, vagyis sajtáságos és rokonértelmű kifejezések a francia nyelvben. Budapest, 1886. Nádor K. (k. 8-r. 36 l.) 24 kr.

Schack Bela. A Sturm- és Drang-korszak drámaköltészete. Német irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, 1886. Kilián. (8-r. 192 l.) 1 frt 20 kr.

Xenophon Cyropädiája. 1-ső füzet. Görögből ford. Télyfy János. (Hellen remekírók magyar fordításban. 9. köt.) Budapest, Lampel, 1886. (16-r. XVI., 80 l.) 30 kr.

Aristophanis Comici quæ supersunt opera. Rec. Fr. H. M. Blaydes. Vol. I. II. Halis Sax. 1886. (8-r. XC, 528; XIV, 628 l.) 16 Mk.

Bergk, Theodor. Kleine philologische Schriften. Herausgegeben von Rudolf Peppmüller. II. Bd. Zur griechischen Literatur. Halle a. S. Waisenhaus, 1886. (8-r. XCV, 813) 12 Mk.

Reinhardtsoettner, C. v. Plantus. Spätere Bearbeitungen plautinischer Lustspiele. Ein Beitrag zur vergleichenden Litteraturgeschichte. Leipzig. W. Friedrich, 1886. (N. 8-r. XVI, 793 l.) 18 Mk.

Schmeckeber, O. Dr. Deutsche Verslehre. Berlin, Weidmann, 1886. (8-r. 148 l.) 3 Mk.

NYILT TÉR.*)

Nyelvtudományi elvek. Válaszul Balassa Józsefnek.

Örvendetes meglepetést okozott az E. Phil. Közlöny f. évi VI—VII füzete, melyben a n.-szebeni állami főgymnasium értesítőjéhez mellékelte «A magyar név- és igejelző» című értekezésemet dr. Balassa József úrtól ismertetve s bírálva találtam, s bár kevés benne az elismerés ahhoz a fáradsághoz képest, amelybe igénytelen értekezésem került, még is jól esett, hogy a Közlöny érdemteljes szerkesztői azt feledésbe menni nem engedték.

Meg vagyok győződve, hogy az elfogulatlan tudósok fajtájából B. úr csak jó neven veszi, ha a t. szerkesztőség engedelmevel hálás viszonzásul néhány felvilágosítást nyujtok.

Legelőször is a műszóban akadt meg B. úr, a melyet én használtam; erre a szóra: *álló* «folyó cselekvés melléknévi igeneve» neki jobban tetszik műszónak mint az én «jelen névjelzőm». Tán csak nem azért, mert azt Simonyi R. m. nyelvtanában így találja? Nem, hanem azért, mert, úgy mond B. úr idézett bírálatában, névjelző nem lehet más mint névszó mellett álló jelző. Nos, én használtam-e más értelemben? Erre B. úr maga így válaszol: «a jelző szónak a nyelvtanban egész pontosan meghatározott jelentése van, sőt mi több, *Veress használja*

*) E rovat tartalmáról nem vállalunk felelősséget.

még ebben az értelemben is. Műszók dolgában legjobban tesszük én is B. úr is, ha türelemmel bevárjuk a tanáregyesületi bizottság ebbeli munkáját.

Bírálatának második bekezdéséből úgy látom, B. úr nem értette értekezésem elejét, vagy legalább rosszul kivonatolta, mikor azt hitette el olvasóival, mintha én azt állítottam volna, hogy «a népköltők és népszónokok a kötőszók és visszahozó névmások használata nélkül is képesek voltak hatásos beszédet vagy költeményt teremteni.» Én szóról szóra így nyilatkoztam (3. l.): «A népszónokok, a hajdani démagógok, képesek voltak a mesterséges *chia* nélkül hatni a népgyűlésekre. A népköltő tudott *oskolázatlanul* lelkesíteni költeményeivel (Homeros, Petőfi).» Ez nem azt jelenti, hogy Petőfi egyáltalán nem járt volna iskolába, de igen is azt, hogy nem az iskola volt az, a mely költőt csinált belőle. Egy másik ferdtése B. úrnak az, hogy Homeros vagy Petőfi azért váltak népköltőkké, mert egyáltalán nem éltek a kötőszókkal vagy visszahozó névmásokkal. Találni náluk is ezeket a beszédrészeket, de korántsem oly mennyiségben, sem oly fejlettségben mint az írástudósoknál. Paraszt ember el tud lenni kötőszó és visszahozó nélkül. De már a kántor uram beszédje válogatottabb a paraszténál, épen az «a ki, a mi» meg a «midőn» és «minthogy» gyakorisága miatt. B. úr megtalálta a különbséget Petőfi és Veress Ignác között, én a hasonlóságot a kántor uram és dr. Balassa között. Kántor uram minden mondatja bekezdője egy-egy «midőn, mikor, tehát, a ki», Balassa úrnak is minden sora rejt legalább egy ilyen szót. Említett bírálatában a 700. lapon kiválasztottam 22 sort egymás után, a hol saját nézetét nyilvánítja B. úr a kérdéses névjelzőről, és e 22 sorban 32-szer használja a visszahozó névmást (a ki, a mi) meg kötőszókat (ha, midőn, de, majd, tehát, hanem, vagy, hogy). Ebből korántsem akarom következtetni, hogy B. úr nem tud élni, ha akar, e szók ellenlábasaival is, a név- és igejelzőkkel, de igen is azt, hogy nem született sem népköltőnek, sem népszónoknak.

Jó kedvében írhatta B. úr bírálatát. Legalább arra mutat élceskedése, melylyel szerény programértékezésemet az E. Phil. Közlöny komoly olvasóinak bemutatni igyekszik. Csakhogy a jó kedv még nem teremti meg a jó bírálatot is. Minden esetre van hatása az élceskedésnek: a szónok pl. előre lekötelezi tréfás ötleteivel a hallgatókat és mintegy felmentést vásárol velök magának a komolyabb czáfolástól. Sikerral, de csak kétes sikerrel, szokta ezt egy időben használni bírálataiban és ismertetéseiben Br. elaggott tudósunk. Szerencsére, az ő szokása irodalmunkban kevés követőkre talált.

Arról biztosíthatom B. urat, hogy szemem szedni egy író szavait s azokat szótárolni, nem kis fáradság, legalább gúnyt, a minővel e kis tanulmányt illetni iparkodik, nem érdemel. Volt is B. úr elismerő,

midőn azt mondja bírálatában, hogy leszámítva a «különös» bevezetést, a többi összeállítást «haszonnal forgathatjuk». De siet ezt a kétes elismerést is elenyésztetni, midőn azt állítja, hogy «nincs szükségünk arra, hogy száz meg száz példán lássuk, mint érvényesül az igenévknek majd egyik, majd másik természeté». Erre a «száz meg száz» példára van szüksége szerény nézetem szerint szótárcsinálónak és nyelvtanosnak. Egy-egy író összes szókincsének betűsoros elszámálása a mily nehéz oly háládatos munka. Homerosnak Dammtól s újabban Ebelingtől, Sophoklesnek Ellendtől, Platonnak Asttól, Vergiliusnak Kochtól, Ovidiusnak Eichertől szerkesztett szótárai mily szolgálatot tesznek, csak az tudja, a ki valaha rájuk szorult. Már csak az: szótárilag megjelölni tudni az íróban bármely szónak a hollétét, szakértő előtt nagy nyereség. Mennyi tévedéstől menekültek volna Czuczor és Fogarasi, ha a N. Szótár szerkesztésekor irodalmi műveinket szótáros mutatókkal ellátva találták volna! A magyar történeti szótár szerkesztőit terhes munkájukban épen az késeleteti, hogy szótárilag feldolgozva minden főbb magyar íróat nem találnak. Aztán a szótáros munkának is épen az adja meg a becsét, a mit B. úr hibának talál, az a «száz meg száz» példa. Csak a *teljesség* adja meg a feleletet arra a kérdésre, vajon egy bizonyos szó bizonyos alakja előfordul-e egy bizonyos írónál vagy sem, és hol. «A magyar név- és igejelző» című értekezés csak ha teljes adja meg a feleletet arra a kérdésre, hogy melyik magyar igének képezhető Petőfi szerint jelen névjelző alakja; továbbá hogy melyiknek használható közép- vagy felsőfoka s hogy minő továbbképzés útján melyiknek használható határozói alakja.

De leginkább akartam nyelvtaníróinknak segítségére lenni. Egy rövid pillantás meggyőzheti B. urat, mennyi nyelvtanainkban a hiba, hogy nyüzsgenek a szabályok a «sokszor, gyakran, többnyire, néha, ritkán» toldalékoktól, a mi azokat ép oly megbízhatatlanokká teszi mint egy valakinek egy bizonyos szótárát* a sűrű «satöbbi, s több efféle». A szókészlet teljességének hiánya teszi azt, hogy nem csak a szabályok fogyatékosak, hanem egyáltalán nincs gondoskodva minden nyelvtűnet szabályozásáról. Tekintsen csak belé akár Simonyi R. m. nyelvtanába. Ő a jelen névjelzőről sok helyen szól, de leginkább az 50, 51, 77 és 93-dik lapon. Az 50. lapon csak a nevét találom: *folyó cselekvés igeneve, s e példákat: hulló zápor, folyó víz, hervadó virág; eső, folyó, író stb.* E rövid megjelölés után átmegegy (u. e lapon) a cselekvő és szenvedő értelem megemlítésére e példákkal: *ivó víz, ehető gyümölcs, eladó lány stb.* Az 51. lapon említi az eszköz-, hely-, idő- és elvont értelmét. A 77. lapon olvassuk, hogy a melléknévi igenév csak tárgyi viszonyonnyal fordul elő:

* Gyanítjuk, hogy Finály Latin-magyar szótárát érti.

bajvívó, halálhozó stb. De hogy e tárgy lehet t-ragos és t-mentes és számos igen finom megkülönböztetéseket nem is említ, a minőket csak hosszas megfigyelés észleltet velünk. A 93. lapon csak ennek az igealaknak a szóképzését említi. A képesített jelen névjelzőről (1. A magy. név- és igejelző, 23. lpn) Simonyinál minden szabály nélkül csak egy példa van a többi közé csúsztatva (50. l.): *ehető* gyümölcs. Mind ezekben sem értelmezői és állítmányi állása, sem melléknévi és főnevi szerepe nincs külön érintve.

Mind a mellett czélom nem volt nyelvtant írni, csak szolgáltatni rendezett anyagot a nyelvtanírónak. S ha ő ezt más rendszerbe önteni, saját nyelvtanában elfogadott keretébe illeszteni akarja, az az ő dolga. Az én osztályozási elvem volt, kimutatni, hogy ez az igealak mely név-alakot ölt, hogyan válik ki igetermészetéből. A név- és igetermészet közt kívántam határt vonni és feltüntetni, hogyan emelkedik a jelen névjelző egyik felén a főnév magasabb fokára és süllyed a másik felén a határozóra.

Van B. úrnak is egy saját osztályozási elve, mely neki jobban tetszik az enyémnél. S ezt én B. úrtól nem is veszem rossz neven. *A chaque fou plaît sa marotte.* De az a baj, hogy az az ő osztályozási elve (pillanatnyi, gyakori és állandó értelem) minden időalak osztályozási alapjául vehető. Hadd lássuk, az enyém helyett mit tanácsol B. úr, a mivel én szerinte «hasznos dolgot végeztem volna». B. úr tanácsát elmondom először, a hogy én értem; aztán hadd hallja az olvasó, a hogy B. úr mondja; végre ítélje meg, vajon helyes volt volna B. úr tanácsa. A cselekvés, az időhöz viszonyítva, *pillanatnyi* vagy *tartós*; e kettő közt áll az *ismétlődő*. Ez az ábéczéje minden nyelvbéli időtannak. «A fa ég, égett (épen a mikor rápillantok, rápillantottam)», pillanatnyi cselekvés; «a fa égett, égni fog (valahányszor meggyújtom, meggyújtottam)», ismétlődő cselekvés; «a fa ég, égett, égni fog (ha meggyújtják, meggyújtották)», állandó tulajdonság, tartós cselekvés. Példákat mondtam mind a három cselekvésre s mindig ugyanazt az igét használva, hogy kiderüljön 1. ugyan annak a cselekvésnek a módosulása az idő tartama szerint, 2. hogy kiderüljön, hogy a cselekvésnek e háromféle módosulása nincs kötve személyhez, számhoz, sem módhoz. Mert ez a háromféleség jellemzi a cselekvést ép úgy az ő határozott módjaiban mint a határozatlanokban (igenév, névjelző). A pipa lehet «égő» abban a pillanatban, a melyben meggyújtják, mint a melyben nem ég, v. ö. Petőfi 171, 3 *égő* pipám kialudott.

Nézzük már most, hogyan okoskodik B. úr. «A folyó cselekvés igeneve eredetileg azt jelenti, a ki vagy a mi valamit tesz. Tehát csoportosítania kellett volna (t. i. Veressnek) azokat az eseteket, a mikor ez a jelentése egészen világos (zengő madár, ölelő kar, károgó holló, pergő

rokka)». Ez a «világos» jelentés bár nem világos egy cseppet sem, még is azt gyanítom, hogy a pillanatnyi cselekvés mozzanatát akarja velünk megértetni. «A jelentés első változása — így folytatja B. úr —, ha az igenév már nem azt jelenti, a ki most tesz valamit, hanem a ki vagy a mi valamikor előbb tett valamit, a mi azonban jellemző rá nézve (pl. teremő isten)». Ez akar lenni a tartós cselekvés. «Továbbá jelenthet az igenév olyat is, a ki vagy a mi rendszeren vagy igen gyakran szokott valamit tenni (mentő csónak, változó szerencse, kanyargó Tisza stb)». S ez akar lenni az ismétlő cselekvés magyarázata. Ezzel már kifogytunk volna a cselekvés módosulásaiból, de nem ám B. úr. Ő ezek után, mintha valami újat mondana, így folytatja: «Még messzebb távozunk az eredeti értelemtől, ha az igenév olyasmit jelent, a mivel valamit tenni szoktak (ásó, bajuszpedrő stb)». Pedig ezzel sem mond egyebet mint ismétlő cselekvést; csakhogy, a példákból látva, az elébb melléknévi (jelsői) tulajdonságában szerepeltette a névjelzőt (*mentő csónak*), utóbb főnévi tulajdonságában: *ásó, bajuszpedrő*. «Innen csak egy lépés, s ott vagyunk, midőn az igenév jelentése már nagyon különféle lesz». S mi jellemzőt mondott ezzel B. úr? semmit. De hát ha? Lássuk tovább! «Majd helyet, majd *eszközt*, majd a cselekvés tárgyát, majd idejét jelenti, pl. ivó víz, evő kanál stb». Láthatni már az «eszköz» szóból (fentebb: *ásó példából*), hogy ezek is csak az állandó vagy ismétlődő cselekvés alá sorolhatók. De B. úr bámulatos bőszavúságában még itt sem áll meg. «Végre, úgymond, sok esetben annyira eltávozott az igenév jelentése az eredetitől, hogy beszéd közben nem is gondolunk az összefüggésre, s úgy használjuk mint egész önálló főnevet vagy melléknévet: forró ajak, előjáró, adó, igazgató, jegyző, szülő, lobogó, szabó, seprő, való stb». Furcsa vegyüléke ez az eszköz (lobogó, seprő) és állandó foglalkozás (igazgató, jegyző, szabó) jelentésű névjelző melléknévi és főnévi használatának.

De feltéve, hogy B. úrnak a cselekvési módosulásokból kölcsön vett öt vagy hat osztálya egymagára helyes, a jelen névjelzőre osztályozó elvül én még sem fogadhattam el. Mert a mi a cselekvés általános ismertető jele, az a névjelző különös jele nem lehet. Ily téves követeléssel bíráló nem tájékoztatja, csak félre vezeti az olvasót és hason munkásokat, nyilatkozatával irodalmunknak többet árthat, mint ha hallgatott volna.

Volt volna ám tanulmányomban sok minden, a mi egy élesebb elméjű bíráló figyelmére érdemes volt volna, pl. vajon Petőfinék három helyen (11, 14. és 18. lpn) gyanúsított szövege elfogadható-e elvethető-e, a szómennyiség hiányos-e, teljes-e, s e szerint vártam volna, hogy fogja B. úr értékét e szóanyagának megállapítani. De hiába

Nagy-Szeben.

VERESS.